

В ДРУЖНІМ КОЛІ З КРИМСЬКИХ КРАЄВИДІВ...

ЗУСТРІЧ-ВЕЧІРКА З НАГОДИ ВІДНОВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТНУ ІМ. В. ВЕРНАДСЬКОГО У СТОЛИЦІ ВІДБУЛАСЯ У «КРИМСЬКОМУ ДОМІ»

КРИМСЬКИЙ КУТОЧОК КИЄВА:

«МУСАФІР» – ЦЕ ДЕЩО БІЛЬШЕ, НІЖ КАФЕ, ЦЕ – СПРАВЖНІЙ СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КРИМСЬКИЙ ОСЕРЕДОК У КИЄВІ

**№ 34
2016**

КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА
УКРАЇНСЬКА
ГАЗЕТА

www.svitlytsia.in.ua

ПЕРШІ КРОКИ ДО НАУКОВОГО ОСМИСЛЕННЯ «КРИМСЬКОГО ПИТАННЯ»

Нещодавно в столичному видавництві «Кліо» (директор – Віра Соловейова) побачило світ друге видання книги «Крим в умовах суспільно-політичних трансформацій (1940–2015). Збірник документів і матеріалів». Видання було підготовлене науковцями Інституту історії України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Галузевого державного архіву Служби безпеки України і видане за сприяння державного підприємства «Кримський дім».

ТОЧКА ЗОРУ

До збірника, який рекомендовано для істориків, етнологів, політологів, вчителів, а також для всіх, хто цікавиться вітчизняною історією, увійшли документи та матеріали, що відображають депортаційну політику радянської влади на Кримському півострові в роки Другої світової війни та у післявоєнний період, розкривають економічні, культурні аспекти входження Криму до складу УРСР, віддзеркалюють боротьбу кримських татар в 1950-1980-ті роки за повернення на історичну батьківщину, висвітлюють чимало інших питань, що стосуються перебування Кримського півострова в українському соціокультурному та політичному просторі. Про нову книгу спілкуємося з керівником групи упорядників, кандидатом історичних наук Олегом Бажаном.

– Розкажіть детальніше про збірник документів та матеріалів «Крим в умовах суспільно-політичних трансформацій (1940–2015)», в чому його унікальність?

– Книга є продовженням серії наукових досліджень «Студії з регіо-

нальної історії», започаткованої Інститутом історії України НАН України в 2014 році (відповідальний редактор – академік НАН України Валерій Смолій). Зауважу, що довгостроковий дослідницький проект спрямований на вироблення концептуальних підходів дослідження регіонів України та популяризацію наукових знань з регіональної історії в українському соціумі. Упродовж 2014-2015 років побачили світ монографії та науково-популярні брошури, які ставили за мету осмислити регіональну строкатість та ідентичність сходу і півдня України.

Черговий том започаткував підсерію «Студії з регіональної історії. Джерела». Збірник побудований за тематичним принципом, містить чотири розділи, в яких висвітлюється депортаційна політика радянської влади на Кримському півострові в роки Другої світової війни та післявоєнний період, розкривають економічні, культурні аспекти входження Криму до складу УРСР, віддзеркалюють боротьбу кримських татар у 1950-1980-ті роки за повернення на історичну батьківщину, висвітлюють проблему репатріації, адаптації кримських татар в український соціокультурний та політичний простір.

ВСТУПНА КАМПАНІЯ-2016:

МОНІТОРИНГОВИЙ ЗВІТ ДЛЯ КРИМЧАН

6

ТОЧКА ЗОРУ

– Чи представлені у книзі матеріали кримських архівів?

– До збірника залучені документи Державного архіву в Автономній Республіці Крим, зокрема, архівні матеріали з фондів Державної планової республіканської комісії при РНК Кримської АРСР, Ради народних комісарів Кримської АРСР, Кримського обкому КПУ, які дозволяють відобразити етапи примусового виселення народів Криму в 1941-1944 рр. Працюючи над тематичним блоком під назвою «Депортації народів Криму у період Другої світової війни: етнічний та статистичний зріз», упорядники мовою документів намагалися позбутися лакун, які існують у вітчизняній історіографії стосовно кількості виселеного населення з Криму під час військового протистояння СРСР та Німеччини.

Заповнити прогалини у дослідженні теми депортацій народів Криму в 1940-х рр. дозволяє опубліковане у книзі листування наркома внутрішніх справ Кримської АРСР майора держбезпеки Г. Каранадзе з народним комісаром внутрішніх справ СРСР Генеральним комісаром держбезпеки Л. Берія. Унікальні документи дають можливість з'ясувати механізм здійснення політичних репресій на півострові, відтворити хронологію, обставини, кількісні параметри депортацій кримських татар, німців, вірмен, греків, болгар, італійців, турків на різних етапах німецько-радянської війни.

Оприлюднені в книзі документи Галузевого державного архіву Служби безпеки України дають підстави стверджувати, що незаконні репресивні акції комуністичного тоталітарного режиму в СРСР проти населення Кримського півострова розпочалися в перші місяці війни. Арешти «сумнівних» осіб відбувалися за підготовленими заздалегідь списками. До числа «неблагонадійних» органами НКВС було віднесено громадян, які були раніше репресовані за політичними мотивами, а також представників так званих «нелояльних народів» – німців, болгар, італійців та румунів. Стрімкий наступ німецьких військ змусив центральний апарат НКВС СРСР у серпні 1941 р. прийняти рішення про негайну евакуацію всіх заарештованих кримчан до Іркутська. Одночасно з «викриттям антира-

ПЕРШІ КРОКИ ДО НАУКОВОГО ОСМИСЛЕННЯ «КРИМСЬКОГО ПИТАННЯ»

“ У ЗВ'ЯЗКУ З ВІЙСЬКОВОЮ ОБСТАНОВКОЮ Й НЕМОЖЛИВІСТЮ В КОРОТКИЙ ТЕРМІН ПЕРЕВІРИТИ ЇХНЮ ДІЯЛЬНІСТЬ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ, 1944 РОКУ БУЛИ ВИСЕЛЕНІ ВСІ БОЛГАРИ, ГРЕКИ Й ВІРМЕНИ

дянських та підозрілих елементів» на початку війни в Криму набули поширення й «етнічні чистки». Згідно з постановою союзного уряду від 15 серпня 1941 р. було розпочато суцільне виселення німецького населення Кримської АРСР до Орджонікідзевського краю. Впродовж серпня-вересня 1941 р. до Орджонікідзевського краю було депортовано 61 184 особи німецької національності.

Розсекречені документи радянських спецслужб проливають світло на «етнічну чистку» в регіоні у січні 1942 р. після успішно проведеної радянським командуванням Керченсько-Феодосійської десантної операції, в ході якої було витіснено німецько-румунські війська з Керченського півострова. Під час відновлення радянської влади на півострові за межі Криму (в Казахстан) було виселено 135 італійських родин, чисельністю 438 осіб. Услід за італійцями упродовж 4-10 квітня 1942 р. змушені були залишити Керченський півострів і переселитися до Казахстану та Туркменської РСР 202 іноземно-підданих греків та турків.

Особливе місце в збірнику посідають документи, що віддзеркалюють депортації кримських татар, болгар, греків та вірмен у травні-червні 1944 року. Принагідно хочу зазначити уривок опублікованої в книзі доповідної записки начальника кримської міліції А. Рижикова, адресованої голові Кримського облвиконкому М. Кузьменку в лютому 1954 року, де вказуються справжні причини депортації корінних народів Криму: «У зв'язку з військовою обстановкою й неможливістю в короткий термін перевірити їхню діяльність на окупованій території, 1944 року були виселені всі болгары, греки й вірмени».

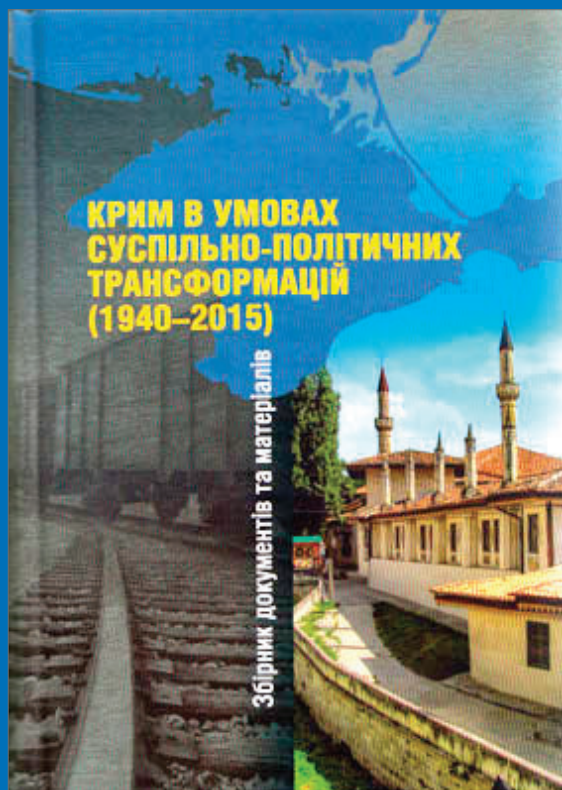
– Значне місце в збірнику посідають документи, які віддзеркалюють процес перепідпорядкування Кримської області Українській РСР. У зв'язку з цим запитання: чи була передача Кримської області РРФСР до складу УРСР за версією Президента Росії В. Путіна намаганням М. Хрущова сподобатися українській номенклатурі чи бажанням заглянути свою провину за політичні репресії в Україні в 1930-ті роки?

– Документи, виявлені в Центральному державному архіві громадських об'єднань України та Центральному державному архіві вищих органів влади України й оприлюднені у збірнику, вказують на те, що входження Криму до УРСР

було вимушеною мірою через важку економічну ситуацію на півострові, викликану післявоєнною розрухою та браком робочої сили після депортації кримських татар. Передача Кримської області зі складу Російської Федерації до складу Української РСР на підставі указу Президії Верховної Ради СРСР від 19 лютого 1954 р. викликала потребу у партійного керівництва України провести своєрідний аудит показників економічної діяльності та оцінити соціокультурний потенціал Кримського півострова. Читач для себе дізнається, що на 1954 р. багато колгоспів у Ленінському, Кіровському, Приморському, Чорноморському, Красноперкопському та інших районах Кримської області були позбавлені джерел водопостачання і змушені підвозити воду для питних та господарських потреб на відстань 5-10 км. Не мала успіху післявоєнна трудова міграція до Кримського півострова. Для виконання встановленого на 1954 р. плану сільськогосподарських робіт та догляду за худобою у колгоспах не вистачало понад 34 тисячі працездатних колгоспників. У скрутному становищі перебувало санаторно-курортне господарство Кримської області. Значна кількість здравниць розташовувалася у непристосованих приміщеннях, які не відповідали необхідним лікувальним вимогам. Нерозв'язаними питаннями для курортних міст та селищ залишалися відсутність центральних каналізаційних мереж, споруд для утилізації відходів, погана забезпеченість водою. Гальмувало будівництво та реконструкцію здравниць неефективне освоєння цільових коштів. Незадовільний стан виконання плану капітальних робіт у післявоєнний період пояснювався малопотужністю та слабкою технічною оснащеністю наявних в області будівельних організацій. Труднощі спостерігалися і в системі охорони здоров'я на півострові. У 9 районах Кримської області на 1954 р. відсутні районні лікарні.

Як свідчать архівні документи, зацікавленість станом справ у Криму з боку ЦК КПУ простежується задовго до прийняття відповідних рішень на законодавчому рівні. Отже, можна припустити, що задум керівництва СРСР про передачу Кримської області до складу України став реалізовуватися ще наприкінці 1953 року. Не чекаючи (!!!) затвердження указу Президії Верховної Ради СРСР про передачу Криму до складу УРСР на сесії Верховної Ради СРСР (відповідна процедура відбулася лише 26 квітня 1954 р.), фахівці профільних відділів ЦК КПУ розпочали роботу з підготовки проекту постанови

„ОТЖЕ, МОЖНА ПРИПУСТИТИ, ЩО ЗАДУМ КЕРІВНИЦТВА СРСР ПРО ПЕРЕДАЧУ КРИМСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДО СКЛАДУ УКРАЇНИ СТАВ РЕАЛІЗОВУВАТИСЯ ЩЕ НАПРИКІНЦІ 1953 РОКУ

ви Ради Міністрів СРСР «Про заходи з подальшого розвитку сільськогосподарства, міст та курортів Кримської області». Вже 7 квітня 1954 р. спеціальна комісія ЦК КПУ надіслала першому секретарю ЦК КПУ Олексію Кириченку свій варіант правового акта, який мав би розв'язати найважливіші питання, пов'язані з відтворенням виробничих основних фондів та об'єктів соціальної інфраструктури Криму. Текст постанови містив перелік запропонованих заходів, спрямованих на значне розширення посівів овочевих культур, закладку нових садів, виноградників та ягідників, різке збільшення урожайності всіх сільськогосподарських культур, підвищення продуктивності тваринництва, прискорене будівництво морських вокзалів, здравниць та житла в Криму. На думку голови Ради Міністрів УРСР Никифора Кальченка та першого секретаря ЦК КПУ Олексія Кириченка, пришвидшення економічного розвитку півострова можна було домогтися за допомогою значних капіталовкладень. У листі до ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР від 10 квітня 1954 р. керівники республіки виклали власне бачення планово-цільового характеру інвестиційної політики держави у вигляді «Довідки про обсяги капіталовкладень по Кримській області». (Обсяг капіталовкладень на 1954-1956 рр. планувався у розмірі 5040,8 млн крб.). За короткий період часу вдалося вирішити гостру проблему водопостачання та зрошення в Криму. На початку 1956 р. здано в експлуатацію Салгирську зрошувальну систему, яка поліпшила водозабезпечення міста Сімферополя. У 1956 р. було завершено будівництво Чорноріченського водосховища у південно-західній частині Кримського півострова. У середині жовтня 1963 р. кримчани зустріли дніпровську воду, яка подавалася на півострів за допомогою Північнокримського каналу. Введення в експлуатацію Сімферопольської ГРЕС в 1960 р. дозволило удвічі збільшити енергетичні потужності Криму. З часу приєднання Криму до УРСР до початку 1970-х рр. на півострові стали до ладу 160 нових великих підприємств: сірчано-кислотний комплекс заводу двоокису титану в Армянську, Сімферопольський завод пластмас, Сімферопольський завод телевізорів, Севастопольський судноремонтний завод, Ялтинський рибкомбінат, Джанкойський консервний завод, Севастопольський рибконсервний комбінат. За рахунок державних коштів із союзного і республіканських бюджетів (протягом 1952-1970 рр. на капі-

тальне будівництво в Криму було виділено більше 5,5 млрд крб.) вдавалося забезпечувати високі темпи розвитку промисловості. На 1970 р. обсяг валової продукції в Криму зріс порівняно з довоєнним рівнем більш ніж у 10 разів. У 29 разів за 1952-1970 рр. збільшилося виробництво продукції хімічної промисловості. За рахунок зростання площ під виноградниками у 1970 р. вина на території Криму було вироблено в 35 разів більше, ніж у 1952 р. За період з 1952 до 1970 р. вантажообіг залізниць збільшився у 6 разів. Таким чином, Кримська область, яка на початку 1950-х рр. переживала економічний занепад та стагнацію, після входу до складу УРСР, за 15-річний термін змогла перетворитися на передовий край курортного господарства та масового туризму в СРСР. Відродження народного господарства, значні успіхи в аграрному секторі та в промисловості на півострові в другій половині 1950-1970-х рр. значною мірою забезпечувалися ресурсами України та її народу.

– Як висвітлено ситуацію на півострові після розвалу Радянського Союзу? Чи допоможе книга процесу повернення Криму до складу України?

– Останній тематичний блок, в якому публікуються постанови, розпорядження, звіти, листування вищих органів державного управління України, дає уявлення про заходи, здійснені в 1991-2015 роках для повернення, облаштування і відновлення прав депортованих кримських татар, болгар, вірмен, греків, німців. Аналіз державних програм показує, що через брак коштів заплановані обсяги будівництва житла і необхідних комунікацій не були виконані державою. Після завершення першого десятиліття XXI століття так само невирішеними є питання і в освітній та культурній сферах. Трагічні події лютого-березня 2014 року, вшанування 70-ї річниці депортації спонукали вищі органи державної влади здійснити низку рішучих кроків для інтеграції кримськотатарського народу в українське суспільство.

Все, що сталося навесні 2014-го і після того, потребує не лише політичного та військового аналізу, а й наукового осмислення. Лише за допомогою історичних досліджень можна зрозуміти природу «вогнища конфліктності» на півострові. Підняті у книзі історичні пласти, на мою думку, допоможуть у виробленні доктрини України щодо Криму.

ПЕРСПЕКТИВИ

Не гучна нібито подія відбулася 6 серпня в цікавому й без перебільшення і штампів затишному сквері біля «Кримського дому», де серед дубів і кленів міського простору дуже органічно сусідять історичні яскраві цегляні будинки, нагадуючи про класичне минуле, із сучасним сірим бетоном житлових споруд минувшини оперативної більш близької. На галявині, що зеленіє свіжістю травички й необхідних у сквері кущів, просторим колом розставлено тринози, на них великі світлинки з до болю знайомими краєвидами Криму.

ОЛЕКСАНДР ЯРОШЕВСЬКИЙ

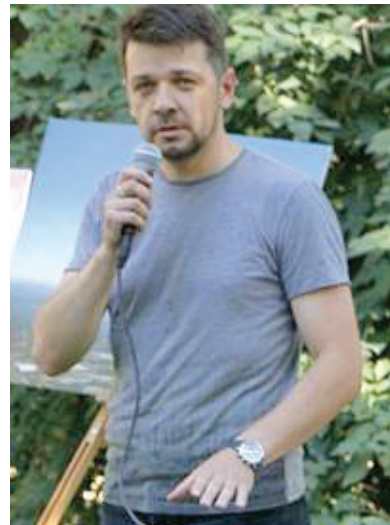
Осторонь, під наметом, чаклюють майстри кримських страв – до них трохи пізніше час дійде, там десь й візерунчасті мідяні джезви мовчазно сповіщають про каву, а поки гості збираються, розміщуються модерновими стільцями, розкиданими тим же колом, вітаються. Наполегливі телевізійники вже націлили камери на «винуватців» події, інтерв'ю дає ректор Таврійського національного університету Володимир Казарін. Все проходить так вільно, невимушено, може, доречно сказати – «по-домашньому», зрозуміло, що присутні, як то кажуть, в темі, й ця тема приємна – хоча й неординарна.

Цього вересня Таврійський національний університет відчинить двері навчальних аудиторій для своїх київських студентів. Це вже незворотне, принципово важливий етап напруженої праці завершено, далі – навчальний процес, ба не тільки, бо створювати сучасний європейський університет – справа непростя.

Мікрофон вільний, але виступів небагато – й не офіційно, й, як вже мовлено, присутні в темі. Переважно лунають подяки тим, хто доклав чималих зусиль, щоб відбувся вивід університету з Криму. А ось телевізійники допитують вже народного депутата Андрія Сенченка, який от щойно виступив, а ще з ним спілкувався наш кримський академік Петро Вольвач. От виступає колега з Луганського національного університету, що й цього вищу не оминули бурхливі події 2014 року. Голова

Ансамбль кримськотатарської музики «Макъам» виступає перед гостями

Директор ДП «Кримський дім» Олексій Скорик

В ДРУЖНІМ КОЛІ З КРИМСЬКИХ КРАЄВИДІВ...

Ректор ТНУ Володимир Казарін

Державного підприємства «Кримський дім» Олексій Скорик взяв слово – не те, щоб підвести ризик, але так воно й вийшло, бо час. Вже заграли живої музики, славнозвільний традиційної форми «саз семаісі» ансамбль кримськотатарської музики «Макъам». Виникають, бо оголошений формат заходів – зустріч-вечірка, приватні розмови, нові знайомства, гуртується черга по найдки й напої... Вихоплюю в черзі пана ректора: Володимире Павловичу, Ви декларували намір не просто перенести університет на, по суті справи, прарідний для нього київський ґрунт, ба більше, зробити з нього сучасний виш європейського формату! Як саме? Домовились про

МОЖНА ПРОГНОЗУВАТИ ЗРОСТАННЯ КІЛЬКОСТІ СТУДЕНТСТВА ТНУ В КИЄВІ ДО 1200-1300 ДО НОВОГО РОКУ, А ЗАГАЛОМ ЗА ПЕРШИЙ НАВЧАЛЬНИЙ РІК – ДО ДВОХ З ПОЛОВИНОЮ ТИСЯЧ

інтерв'ю – не в святковому вже, в робочому порядку.

ТНУ В КИЄВІ: НАЙБЛИЖЧІ ПЕРСПЕКТИВИ

У «Кримському домі» не просто кімнати і холи, кожна площа має свою кримську назву, тож з Володимиром Казаріном домовленого дня ми зустрілися на «Чатир-Дагу».

Уточнили деталі, з'ясували обставини, підходи, перспективи.

По-перше, фінішував перший етап набору абітурієнтів: кримчан, випускників кримських шкіл, за спеціальною процедурою, на бю-

джет. 85 абітурієнтів стали першопкурсниками за цією програмою, яку було завершено за планом 26 липня. Але прийом триває ще до 20 вересня, і тому навчальний рік розпочнеться, скоріш за все, в перший понеділок близько цієї дати. Бо це вже буде не «бюджет», це, як й у респіт вишів, – на контрактній основі, отже, першопкурсники мають отримати за свої гроші курс навчання без скорочень з самого початку. Щоправда, «комерція» в цьому випадку має бути цілком умовною, бо було вже декларовано намір керівництва ТНУ звести плату для кримських студентів до символічної суми 1 (одна) гривня на рік. Звісно, це рішення треба ще довести до остаточних паперів, тобто провести кризь необхідні інстанційні сходинок і кабінети, – де можуть не розуміти тези про недоречність заробляння грошей коштом людей з Криму, але ректор на своїй позиції стоїть твердо.

Крім того, ще один прецедент – практично безстроково подовжений термін прийому документів від тих кримських студентів, котрі будуть переводитися в Київ з Сімферополя.

– Ще вчора, – каже ректор, – ми приймали на день 2-3 таких студентів, сьогодні їх вже приблизно денно йде 5-8, передбачаємо зростання, може, до 10-12 і більше на день. Бо, крім відомих обставин й змін у студентському житті Кри-

му, наразі маємо різке централізоване-директивне зростання сплати за освіту в Росії, яке рівним чином вимушено розповсюджується і на кримські заклади. Тобто є тенденція збільшення потоку тих, хто не в змозі вже буде платити за федеральну вищу освіту. А декого доведеться переводити просто на перший курс – бо, зберігши гуманітарну складову, ТНУ в Києві зараз не має навчальної бази для викладання природничих наук: фізика, хімія, біологія – це спеціалізовані лабораторії, яких ще нема, в цьому ж блоці і математика. Тобто декому із студентів доведеться змінювати профіль навчання – відповідно з пониженням курсу.

Питаю, як взагалі з аудиторним господарством:

– Лекційні й семінарські аудиторії в нас у Києві є. Йде не перший вже рік реформа вищої освіти, свого часу з'явилася певна кількість «вишів», які не витримали перевірку на якість освіти і щезли, звільнивши відповідні простори. Складніше із гуртожитками, але і ця проблема вирішується, хоча й не так просто. Й ТНУ повинен мати не тільки студентські гуртожитки, але й житло для своїх викладачів, які виїхали із Криму й продовжують працювати в столиці. Але попри всі труднощі відновлення, тенденція зростання чисельності студентів превалює. Повноформатний ТНУ мав більше 15 тисяч студентів! До речі, саме стільки, 15 тисяч кримських студентів, виїхали за минулі 2 роки з Криму і зараз продовжують вчитися в різних вишах України. Хтось з них повернеться до alma mater, хтось продовжуватиме навчання там, де вже вчиться, – це нормально! До речі, Болонська система передбачає, насамперед, таку узгодженість навчальних програм, щоб студенти могли вільно пересуватися від семестру до семестру між університетами, стажуватися й так далі.

Повертаючись до прецеденту перманентного прийому студентів шляхом переводу протягом року, можна прогнозувати зростання кількості студентства ТНУ в Києві до 1200-1300 до нового року, а загалом за перший навчальний рік – до двох з половиною тисяч.

...Коли ми торкнулися більш ширшої і подальшої перспективи, вона, як на мене, виявилася настільки ґрунтовною, цікавою, широкою, що варта окремої, глибокої розмови та обговорення. Отже, до нових зустрічей. Може, на «Ай-Петрі», а може, на «Соколі» або «Куш-Кая» в столиці, яка не забуває про свій Крим.

КРИМСЬКИЙ КУТОЧОК КИЄВА

ТРАДИЦІЇ

Задля чого люди взагалі відвідують кафе, тобто не їдальню або ресторан, не бістро й таке інше, а саме кафе? Відпочити. Поспілкуватися! Давня європейська традиція. Та згадаймо, що звичай цей та й сам формат кав'ярні й чайхани, прототипи сучасних кафе, дісталися Європи зі Сходу. Крим, як відомо, – це Схід. Це навіть не обговорюється, наскільки це очевидно й природно – хоч для декого це південний захід, але то вже не правда, ба політика, й їхні проблеми.

Кафе «Мусафір», куточок Сходу, куточок Криму – рік тому відкрилося в Києві. Pozнайомимося ж із ним ближче, бо воно того варте.

Кухня кафе «Мусафір» – розкішна, то її нам не обійти принаймні для початку. Бо в будь-якій справі є внутрішні, фахові речі, технологічні, так би мовити, що їх інколи кінцевий споживач може й зовсім не знати...

От рис буває різний – один так воду всотує, інший інакше, більше або менше, швидше чи в інакшому темпі, з олією може він нарізно взаємодіяти, а й навіть із сіллю! Отож в «Мусафірі», перш ніж запустити партію такої от вибагливої «сировини» у поточний процес, – завжди готують казан на фахову пробу. А інколи й два. ...Кримський рис – то вже недосяжний раритет, доводиться шукати відповідні сорти серед тих, що досяжні. І це тільки плов – страва та, що без неї немає і столу на Сході! Далі шурпа й лагман, чебуреки – немає без них кухні Криму! А є й власні, не такі відомі, ба більш фірмові. Як от юфак'яш (в перекладі – «маленька їжа»).

Процес приготування страви «юфак'яш»

Це – бульйон, в якому густо плавають крихітні варенички з м'ясом. Манюні такі, що сирих їх у столову ложку в майстринь вищого класу може увійти до чверть сотні!

– Головний кухар в нас з Криму, вона й у Бахчисараї в нас була головним кухарем і от налагодила роботу кухні й в київському кафе, – розповідає Ейваз Бекіров, мій співбесідник, – який є не просто менеджером чи адміністратором, а «повноважним представником власників» кафе «Мусафір», що на вулиці Саксаганського в Києві. Влітку 2013 року доводилося із задоволенням мені відвідувати кафе з тією ж назвою в Бахчисараї, у славній колісній столиці кримських володарів-ханів. Було воно (що «було», будівля нікуди не поділася) близенько Ханського палацу, доводилося до кафе підніматися сходами

17 березня 2014 року так виглядало кафе «Мусафір» у Бахчисараї

понад вулицею, та воно було так того варте!

– У Бахчисараї кафе більше не працює, – це мені Ейваз розповідає з ледь помітним емоційним забарвленням, але биль важко приховати, биль й затоптану образу – навіть якщо ти людина Сходу, де, на Сході, не прийнято не стримувати емоцій...

Перед початком інтерв'ю Ейваз вибачився щодо можливих недосконалостей у своїй українській мові (яких було настільки небагато, насправді, що в пересічного киянина їх прискіпливо можна приблизно стільки ж нарахува-

ти – не будемо вже про деяких відомих політиків...). Бо між опануванням державною мовою та початком роботи у столиці були в нього 8 років у Туреччині зовсім без практики в українській мові. Обмінялися думками щодо відомого кримського парадокса – коли корінний народ володіє кількома мовами – рідною («ана тілі» кримськотатарською: «мамина мова»), далі державною, старші люди пам'ятають ще узбецьку або, приріром, таджицьку чи, рідше, казахську, молодь от масово вивчає англійську, багато хто і турецьку. І, звісно ж, володіють і «общепонятним мовним мовним». Тоді як недавні наїзники «многонаціонального Крима», експлуатуючи ще й тугу певного прошарку населення за советським минулим, завзято наполягають на їхньому та й для всіх ото «праві» користуватися виключно одним останнім...

Простуючи до «Мусафіра» повз інші того ж роду заклади, помітив там й такий нібито притаманний Сходові елемент відпочинку, як кальян. Питаю про це в Ейваза. Той ледь помітно кривиться:

– Це – не наш формат. Ми – переважно родинне кафе. До нас гості приходять по інше, якщо по відпочинку – то по відпочинку спокійний, сімейний, товариський... (З'являються різьблені мідяні джезви з запашною (знаю вже, що турецькою, ретельно відібраною) кавою, вишукані невеличкі філіжанки (до речі, кримськотатарською звучить дуже схоже: «фельджан»), цукор (бо парварда теж вже кримський раритет, секрет виготовлення цих повітряно-легесеньких солодких подушечок ще не віднайдено в Києві, тож замість – «експериментальні» солодощі, щось дуже смачне, крихке, з ядрцями волоських горіхів) – бо на відміну від суворой гіркої чорної кави у вранішньому варіанті східна кава не може бути несолодкою!)... – кальян, це, вважаю, для закла-

дів менш вибагливого рівня. А ми – солідне сімейне кафе.

Нагадую про карафки з водою.

– Так, кожного гостя, а саме «гість» кримськотатарською – «мусафір», ми пригощаємо карафкою прохолодної води, також неодмінно – обов'язково хліб із хумусом (що таке «хумус» розповісти теж геть не просто, доречніше скуштувати), це гостинець гостю від закладу.

– Ейвазе, наскільки кафе оцінили власне кияни, – й наскільки його відвідують кияни кримські?

– Ті гості, які дійсно цінують екзотичне, але не занадто – тобто стримано-екзотичне, – вони полюбують нас, вони не обходять нас своєю увагою. Доволі багато, може, відсотків 40 складають саме туристи, яким сказали, що тут доволі гарно, що тут можна посидіти, швиденько й смачненько попоїсти... Ось, приміром, коли йшло «Свробачення», – ми змонтували великий екран, як це зазвичай буває у фан-пабах, і люди збиралися до «Мусафіра» вболівати за нашу Джамалу (вона була нашою бажаною гостею ще до того, як набула світової слави «Свробачення»). Ми ще спілкувалися, але, пригадуючи старовинну східну мудрість, що скільки не кажи «халва халва халва», – в роті не посолодішає. Отже, на завершення:

– Крим повернеться в Україну, а «Мусафір»... залишиться у Києві?

– Скажу більше: ми сподіваємося, що «Мусафіра» в столиці ставатиме більше і більше! І ще: нас радує наших гостей, нас тішить, що ми не є якийсь супер-фешенебельний VIP-люкс-ресторан, а до нас із рівним задоволенням приходять і досить і навіть дуже відомі люди, у нас всім подобається, це дуже приємно!

**МУСАФІРОМ
«МУСАФІРА» БУВ
МАКСИМ ДУБОВ'ЯЗ**

„МИ – ПЕРЕВАЖНО РОДИННЕ КАФЕ. ДО НАС ГОСТІ ПРИХОДЯТЬ ПО ІНШЕ, ЯКЩО ПО ВІДПОЧИНОК – ТО ПО ВІДПОЧИНОК СПОКІЙНИЙ, СІМЕЙНИЙ, ТОВАРИСЬКИЙ...

Добігає кінця цього-річна вступна кампанія, отже, вже можна зробити певні висновки щодо її проведення. Громадською організацією Центр громадянської просвіти «Альменда» було підготовлено спеціальний моніторинговий звіт, в якому вказана вся інформація щодо роботи Центрів «Крим-Україна», які опікувалися абітурієнтами-кримчанами.

АКТУАЛЬНО

МОНІТОРИНГОВИЙ ЗВІТ ВСТУПНОЇ КАМПАНІЇ-2016 ДЛЯ ДІТЕЙ З КРИМУ

1. Вступна кампанія проходила за двома напрямками: через загальну систему ЗНО та через особливий порядок.
2. Кількість випускників з Криму, які отримали атестати через екстернат або дистанційну форму й склали ЗНО та вступили до українських ВНЗ, невідома.
3. Кількість випускників з Криму, які отримували атестати та вступали за окремим порядком, за словами міністра освіти Л. Гриневич, – 85 осіб, а перший заступник міністра освіти України Ірина Совсун повідомила на брифінгу на тему: «Вступна кампанія-2016: результати і висновки», що «близько ста абітурієнтів з Криму вже подали заявки для вступу до українських вищих навчальних закладів».
4. На 22 липня 2016 р. до Таврійського національного університету було пода-

но 56 заяв від кримчан з півострова.

5. Міністерство освіти і науки України визначило 12 ВНЗ, на базі яких були створені центри «Крим-Україна» (Наказ МОН України від 14.06.2016 № 667 «Про затвердження Переліку уповноважених вищих навчальних закладів»):
 - Придніпровська державна академія будівництва та архітектури;
 - Запорізький національний університет;
 - Чорноморський державний університет імені Петра Могили;
 - Харківський національний технічний університет сільськогосподарства імені Петра Василенка;
 - Національний університет «Львівська політехніка»;
 - Львівський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи»;
 - Херсонський державний університет;

85 осіб -
КІЛЬКІСТЬ
ВИПУСКНИКІВ З
КРИМУ, ЯКІ ОТРИ-
МУВАЛИ АТЕСТА-
ТИ ТА ВСТУПАЛИ
ЗА ОКРЕМИМ
ПОРЯДКОМ

- Херсонський національний технічний університет;
 - Херсонська державна морська академія;
 - Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського (Київ);
 - Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана;
 - Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет.
6. Всі уповноважені ВНЗ мали інформацію на власних сайтах.
 7. З початком вступної кампанії почала діяти «Гаряча лінія МОН»:
 - Стаціонарний номер: (044)-481-32-15.
 - Мобільний номер: 068-951-25-13.
 - Номер для дзвінків з території Криму та тимчасово непідконтрольних територій Донецької та Луганської областей: 050-550-54-11; 0 800 504 425.
 8. Всі Центри вказали адреси та стаціонарні номери телефонів, а деякі Центри «Крим-Україна» надали мобільні номери, які були підключені до програми зв'язку Viber (Таврійський національний університет, НУ «Львівська політехніка», Чорноморський державний університет імені Петра Могили).
 9. Всі Центри розмістили графік роботи, деякі ВНЗ на час вступної кампанії мали вихідні дні.
 10. 4 липня 2016 року листом МОН № 1/9 – 342 «Щодо прийому документів від вступників, що проживають на тимчасово окупованій території Донецької та Луганської областей, а також в Автономній Республіці Крим» вирішило проблему з приписними свідоцтвами, а саме «...особам, які проживають у Криму, при вступі до вищих навчальних закладів не обов'язково надавати по-
 - свідчення про приписку вступників».
 11. У 20-х числах липня на сайті МОН було розміщений Лист МОН від 19.07.2016 № 1/11-9725 «Щодо особливостей вступу за результатами вступних іспитів», яким МОН запровадило ще один шлях вступу для кримчан.
 12. Більшість уповноважених ВНЗ розмістили наочну інформацію щодо місцезнаходження і діяльності Центрів «Крим-Україна».
 13. Під час вступної кампанії МОН провело зміну дизайну сторінки «Для жителів Донбасу та Криму», змінивши розташування документів та посилання.

ІНФОРМАЦІЯ НАДАНА
ГРОМАДСЬКОЮ
ОРГАНІЗАЦІЄЮ ЦЕНТР
ГРОМАДЯНСЬКОЇ
ПРОСВІТИ
«АЛЬМЕНДА»

КРИМЧАНИ: ПОСВІДКА НА ПРОЖИВАННЯ І ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО І СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

ВАЖЛИВО

Ситуація, в якій сьогодні опинилося багато кримчан, несе серйозні ризики порушення права на повагу до особистого і сімейного життя. Ідеться про тих кримчан, хто, будучи громадянами України, продовжують залишатися в Криму, але не отримують паспортів громадян Російської Федерації. Багато хто з них розглядають оформлення посвідки на проживання як один з можливих засобів легалізації свого перебування на півострові.

СЕРГІЙ ЗАЄЦЬ

За законодавством РФ такі кримчани мають статус іноземців з усіма наслідками, що випливають звідси обмеженнями на перетин кордону РФ, термін перебування на її території і працевлаштування. А це створює загрозу порушення їхніх прав, гарантованих ст. 8 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод.

Ст. 8 Європейської конвенції гарантує кожному право на повагу, зокрема, особистого та сімейного життя. Однак таке право не є абсолютним, і частина друга ст. 8 ЄКПЛ допускає втручання в це право і встановлює вимоги, яким таке втручання повинно відповідати. Зокрема, для того, щоб таке втручання могло бути визнано правомірним (що не порушує положення ст. 8 Конвенції), воно повинно переслідувати законну мету, бути передбаченим законом і бути необхідним у демократичному суспільстві.

Якщо виходити з того, що в силу поширення Росією на Крим своєї юрисдикції ці люди вважаються іноземцями, вони піддаються ризику бути висланими за межі РФ або бути недопущеними на територію Криму. Справді, тільки громадянам РФ не може бути відмовлено в допуску на територію країни. Іноземці таким правом не користуються.

ДОВІДКА

ПОСВІДКА НА ПРОЖИВАННЯ

(далі ПНП) – документ, виданий іноземному громадянину на підтвердження його права на постійне проживання в Російській Федерації (далі РФ), а також його права на вільний виїзд з РФ і в'їзд в РФ. ПНП, виданий особі без громадянства, є одночасно і документом, що засвідчує його особу. ПНП оформляється і видається протягом 7 робочих днів з дня прийняття заяви до розгляду. Посвідка на проживання оформляється на 5 років. Після закінчення терміну дії посвідки на проживання даний термін за заявою іноземного громадянина, поданою не пізніше, ніж за 2 місяці до закінчення терміну дії наявного у нього дозволу на проживання, може бути продовжений на п'ять років. Кількість продовжень терміну дії посвідки на проживання не обмежена.

Здавалося б, оформлення посвідки на проживання вирішує цю проблему. Але, насправді, отримання дозволу на постійне проживання на території РФ тільки переводить проблему в іншу площину.

Одним з критеріїв, які визначають правомірність втручання в права, гарантовані ст. 8 Конвенції, як зазначено вище, є те, що таке втручання повинно бути передбачено законом. Наважимось стверджувати, що на сьогодні законодавство РФ взагалі не визначає статус громадян України, які залишилися проживати в Криму після 1 квітня 2014 року, не прийнявши при цьому громадянство РФ.

Їхній статус не може бути порівняний до статусу інших іноземців. Є одна ознака, що істотно відрізняє цих людей від інших, «звичайних» іноземців: вони не змінювали своє місце проживання, а опинилися під юрисдикцією іншої держави не з власної волі. Їхнє правове становище можна порівняти з тим, в якому може опинитися громадянин РФ, який, залишаючись проживати в Росії, виїшов з громадянства РФ і прийняв громадянство іншої країни, – випадок майже неможливий. Тимчасовий виїзд із Криму на материкову частину України і повернення назад ніяк не змінює статус цих громадян: місцезнахо-

дження їхнього будинку в силу цього не змінюється, а так само не змінюється і факт їхнього постійного проживання в Криму.

А це означає, що застосування до них будь-яких заходів або обмежень, які є цілком допустимими щодо іноземців, може являти собою втручання в їхнє особисте і сімейне життя, несумісне з положеннями ст. 8 Конвенції. Таке втручання буде несумісним зі ст. 8 Конвенції перш за все тому, що воно не передбачено законом.

Водночас оформлення посвідки на проживання створює підстави для втручання на підставі законодавства, яким визначено статус таких осіб. Такі особи, добровільно звертаючись за оформленням цього статусу, можуть передбачити для себе наслідки оформлення цього статусу – в тому числі, обов'язок систематичного підтвердження своїх доходів, заборону на участь у політичному житті, загрозу відмови в продовженні дозволу на проживання та висилки з країни у випадку порушення встановлених обмежень. Безумовно, це не означає, що, наприклад, депортація такого громадянина в Україну вже не буде являти собою порушення його прав, гарантованих ст. 8 Конвенції, але це відсуває кордон оборони значно далі: тепер вже можна буде сперечатися тільки про необхідність таких заходів у демократичному суспільстві.

Таким чином, при уявній доцільності оформлення посвідки на проживання, набуття такого статусу несе в собі додаткові ризики, які необхідно враховувати. Більш того, це також може впливати на кваліфікацію і доведення можливих порушень за ст. 8 Конвенції.

АНАЛІТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ
ПІДГОТОВЛЕНИЙ В РАМКАХ
ПРОЕКТУ УГСПЛ ЗА
ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ
ПРООН «УКРАЇНА КРИМУ:
ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВА
ДОПОМОГА КРИМЧАНАМ»

ДЖЕРЕЛО: УКРАЇНСЬКА
ГЕЛЬСІНСЬКА СПІЛКА
З ПРАВ ЛЮДИНИ

КНИГА ПІД ЗНАКОМ КРИМУ (З НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА С. КОЧЕРГИ)

ВАРТОВИЙ СЛОВА

**ОЛЕКСАНДР
ЯКОВИЧ
КОНИСЬКИЙ**
(1836 – 1900)

Значний внесок у розвиток української літератури XIX століття зробив О. Кониський. Свій слід він залишив у різних видах діяльності, оскільки зарекомендував себе як письменник, публіцист, науковець, громадський діяч. Ще замолоду О. Кониський зазнав переслідування за написання творів українською мовою – його виключили з Чернігівської гімназії. У роки Кримської війни він відбув військову службу, після чого проходив адвокатську практику в Полтаві й Києві. Чимало сил О. Кониський віддавав організації недільних шкіл і створенню для них підручників, домагався введення української мови в школах.

З БІОГРАФІЇ

О. Кониський народився у с. Переходівка (тепер Ніжинського р-ну Чернігівської обл.). Друкуватися почав у «Чернігівском Листке» (1858). Вів велику і різноманітну громадську роботу. У Полтаві, де він служив, організував недільні школи, писав для них підручники. В пресі опублікував низку статей на церковні теми. Брав участь у роботі Київської громади, організовував недільні школи. О. Кониський налагоджував зв'язки з українськими діячами у Галичині. Був одним із фундаторів Літературного товариства ім. Т. Шевченка у Львові (1873), а пізніше – ініціатором перетворення його у Наукове товариство ім. Т. Шевченка. Літературні псевдоніми – О. Верниволя, Ф. Горовенко, В. Буркун, Перебендя, О. Хуторянин та ін.

Доробок письменника напрочуд багатогранний. Відомо майже півтори сотні псевдонімів, якими він підписував свої виступи в періодиці. Свого часу користувалися популярністю окремі вірші О. Кониського, але більше значення мали оповідання й повісті. Особливої уваги заслуговує його подвижництво в створенні однієї з перших біографій Т. Шевченка, який він присвятив останні десять років життя.

Слід зазначити, що над біографією Т. Шевченка, званою під назвою «Тарас Шевченко-Грушівський, хроніка його життя», О. Кониський чимало працював у Криму. Письменник добре знав і любив цей сонячний край. Сюди він переважно приїжджав, щоб оздоровитися, але ніколи не сидів без діла. Ось чому деякі тексти з творчої спадщини О. Кониського тісно пов'язані з Південним берегом Криму. Найчастіше письменник зупинявся в Алуці, куди, ймовірно, першим його запросив М. Коцюбинський. У листі до В. Лукича від 1 квітня 1896 року він писав: «У нас, у Криму, як вам певно звісно, проживає О. Кониський. Здоров'я його покращилося. Сумно тільки йому в Ялті, от він і наважився переїхати сімими днями в Алуку, до нас, чому і я радію вельми, бо так важко на чужині без своїх людей, що й не сказати». Тільки восени 1896 року О. Кониський залишає Крим і повертається до Києва. Під час наступних приїздів на Кримське узбережжя він також обирає місцем свого відпочинку Ялту та її околиці.

Основний прозовий доробок письменника ввійшов до 4-томника, який він підготував за життя. Видання другого тому під назвою «О. Кониський-Перебендя. Твори» було здійснено в Ялті 1900 року, в друкарні М. Вахтіна, що є свідчен-

ням про друк україномовних книг у місті за умови дозволу цензури й застосування «общепринятого», тобто російського правопису. У ньому опубліковано одне з кращих оповідань О. Кониського – «Ранком в Алуці», що було написане 1896 року. Уперше воно побачило світ у дебютному виданні журналу «Літературно-науковий вісник» 1898 року під назвою «В тумані (Дійсність і галюцинації)».

Оповідання має низку жанрових ознак поезії в прозі. Автор відтворює візію, котру пережив під час напруженої роботи над біографією Т. Шевченка. Краса природи, гірський ландшафт околиць Алупки, могутність моря мали неабиякий вплив на відчуття письменника. Та водночас він думав і про «друге море, з берегом, политим слізьми-журбою й тугою багатостраждального поета», уявляючи біль душі Т. Шевченка на засланні. Утомлений працею письменник, щоб повернутися до дійсності й відпочити, кинув оком у далечінь. Його неімовірно загострені відчуття дозволили по-новому побачити розкішне й напрочуд рухливе морське плесо: «Море гралося барвами, впадало в очі дівочістю, ніжністю, жартівливим лукавством, здавалося забіякою, що грає у хованки». Зачарованим поглядом автор охоплює всю панораму Алупки: густі кипариси, що навіюють сум, вежі Воронцовського палацу, мечеть, яка своїм мінаретом хоче сягнути Ай-Петрі, смуги снігу в щілинах гірських вершин, – усе це заговорило, ожило, демонструючи гармонію світу, створеного для людей Богом. І раптом на очах автора здійснюється диво: із морського туману з'являється постать. Через мить він упізнає в ній самого Т. Шев-

ченка, який дивом подолав часові бар'єри й опинився перед ним, на веранді алупкинської домівки. Безперечно, О. Кониський розумів, що це була галюцинація, але уявні образи, наближені до реальних, справили на нього незабутнє враження. Т. Шевченко немов благословив його важку працю й водночас дав можливість побачити світ по-новому.

Отже, в оповіданні О. Кониського маємо перший художній опис Алупки в українській літературі. Особливо мальовниче автор відтворює море, у нього воно – потужна сила, що здатна наснажувати й пестити душу, що вкрай необхідно справжньому митцеві.

Морські пейзажі надихали й поетичну музу О. Кониського. У Сімеїзі, зокрема, було створено кілька віршів, які ввійшли до циклу «З скорбних пісень» (опубліковані після видання поетичної збірки «Порвані струни» в журналі «Літературно-науковий вісник» 1898 року). Свого часу І. Франко, вказавши на суперечності світогляду й діяльності О. Кониського, підкреслив: «Одно тільки не покидало його, не змінювалося у нього – почуття обов'язку працювати для України на користь її розвою». Це життєве кредо поет висловив і в таких поетичних рядках:

*Під впливом моря чарів могутніх
росте бажання жить і жить
і під погоду і негоду
робить на Україну, робить!*

ПУБЛІКУЄТЬСЯ
ЗІ СКОРОЧЕННЯМИ,
ПОВНИЙ ВАРІАНТ СТАТТІ
НА САЙТІ EDUCRIMEA/
ОСВІТА ДЛЯ КРИМУ
EDUCRIMEA.ORG

У НАСТУПНОМУ ЧИСЛІ «КРИМСЬКОЇ СВІТЛИЦІ»

**НЕ ДАЛИ Й МЕДОВОГО
СПАСА ВІДЗНАЧИТИ:**

Вірянам Київського патріархату в селі Кучук-Бораш (Октябрське Первомайського району АР Крим) цього року не дали відсвяткувати Медового Спасу: сільський «голова» брутально вивісив на дверях храму чималенького замка...

**ГАЗЕТА «КРИМСЬКА
СВІТЛИЦЯ»**

Всеукраїнська літературно-публіцистична та мистецька газета
Виходить із 31 грудня 1992 року
Свідоцтво про реєстрацію КВ
№12042-913/ПР від 30.11.2006 р.

Засновники

Міністерство культури України
Всеукраїнське товариство
«Просвіта» імені Тараса Шевченка
ДП «Національне газетно-журнальне видавництво»

Адреса редакції

03040, м. Київ,
вул. Васильківська, 1;
тел.: +38 (044) 498-23-65

Видавець

Національне
газетно-журнальне
видавництво

Генеральний директор

Андрій ШЕКУН
Дизайн та верстка
Марк Канарський

Поліграфічний комбінат

ТОВ «Типографія «Від "А" до "Я"»
м. Київ, вул. Колекторна, 38/40
тел.: (044) 563-18-04, 562-28-51
Розповсюдження і реклама
тел.: +38 (044) 498-23-64

Редакція не публікує колективні
листи та звернення
Публікуючи проблемні матеріали,
редакція, окрім спеціально
обумовлених випадків, подає лише
авторський погляд.
Передрук і відтворення текстових
та ілюстраційних матеріалів
«Кримської світлиці» – тільки
з письмового дозволу редакції.

Передплата на газету

Передплатна ціна на 2016 р.:
1 місяць – 14,44 грн.;
півріччя – 86,64 грн.

У передплатній ціні враховано
вартість доставки до вашої
поштової скриньки і вартість
оформлення абонемента.

Передплатний індекс

90269
Наклад 1000 прим.
Ціна договірна

34

4